

SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĠĠ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

SÄMITIGE EETTISIIH RAVVUUH

SÄMITIGE ČUÁKKIM 18.6.2019, 8 §

Sämitige pargo já toimâpiirâs

Sämitige pargon lii hoittáđ sämmilij jieijâs kielân já kulttuurân sehe sämmilij sajattâhân algâaalmugin kyeskee aášijd. Taan pargoost Sämitige jesâniijn lii tehálâš sajattâh alemuu miärdâsväälđi kevttee ovdâsteijee orgaanin. Sämitige luáttámušulmuuh láá merhâšittee sajattuvâst ovdâsvástádâslii já nuubijd kunnijâttee pirrâs ráhtimist. Puoh tooimâst váldoo huámmášumán sämiaalmug hiätu sehe annoo huolâ aalmug luáttámušâst Sämitige miärdâstooâm já aášij hoittám kuáttá. Sämitige toimâpirrâsin lii sämiaalmug, Sämitige toimâorgaaneh já luáttámušulmuuh, pargeeh toimâtilijguin já iärráseh.

Sämitiggeest lii ovdâsvástádâs tast, mii tábáhtuvá ton ornim čuákkimijn. Taat kuáská puoh Sämitige jieijâs sehe ton ornim čuákkimáid, seminaaráid já konferensáid. Eettisijđ ravvuid kalga nuávdittiđ meid talle, ko uásálistoo Sämitige ovdâsteijen nube pele ornim čuákkimáid tâi eres tilálâšvuodáid Sämitige ovdâsteijen.

Sämitige eettisii tooimâ árvuvuáđu:

- vuoigâlâšvuotâ, oovtviärdâsâšvuotâ, kunnijâttäm já solidaarlâšvuotâ

Taat saje kuáská Sämitige tooimâ árvuid aalmug valjim algâaalmugorgaanin koskâvuodâst ovtâskâs ulmuid, juávhoid, eres poolitlâš orgaanáid já oovtâstpargopeelijd.

- fälskittemesvuotâ, rehelâšvuotâ, lyetittetteevuotâ já ávusvuotâ

Taat saje kuáská ovtâskâs luáttámušulmuu persovnlíi kenigâšvuotân toimâđ vuovvijn, mii lasseet luáttámuš já šiev peggim. Aalmug valjim ovdâsteijeeh kalgeh tiittiđ, ete sij vuáđudeh vuáđu ton luáttámušân já jurdâččemvuáhán, mii sämmilijn já iärsijn lii Sämitiigán.

Eettisij ravvui tárguttâs

Eettisij ravvui ulmen lii turviđ Sämitige tooimâ eettisâšvuodâ. Eettisiih ravvuuh vuáđudeh vuáđu luáttámušân, lasetteh áárvust anneem, siskáldâs ohtâlâšvuodâ já koskânâs ohtâvuodâ. Ravvuuh adeleh meid torvo talle, ko toimâ árvuštálloo. Ravvui tárguttâssân lii jieijâs uásild uápistiđ, ete maht valjiđ eettisávt olmâ toimâvuovijd já maht muuneeld estiđ epiášálii lattim já hemâdem já táárbu mielđ tarvaniđ tooid. Tárguttâssân lii nanodiđ tom, ete ääših kiedâvuššojeh Sämitiggeest ášálávt, mávsulávt já ääši vaattám tuodâlâšvuodáin já čonnâsmáin.

Sämitige ovdâsteijeh, luáttámušulmuuh já pargeeh:

1. Nuávditteh tai linjimij áárvuid já noormâid.
2. Nuávditteh laavâid, asâttâsâid já miárádâsâid sehe kunnijâtteh Sämitige miárádâsâid.
3. Láá tiádulih sâmikulttuur já eellimvyevi maangâhámásâšvuodâst.
4. Tuáimih tienuuvt, ete Sämitigge annoo áárvust já ete tiátu já ibárdâs sâmmilij aššijid já sâmisiárváduv kuáttá lassaan.
5. Viggeh velttiid tiilijid, moh sâttih tovâttiid ruossâlâšvuodâid Sämitige hiádui já persovnlj ohtávuodâi kooskâst.
6. Iä tuhhi olssis, perrui tâi eres aldaulmuid lohtâseijee eromâš ekonomâlijid tâi eres hiáduid, main puáhtá anneđ, ete toh vaigutteh tâi moh pyehtih vaiguttiđ poolitlâid toimâid tâi miárádâsâid.
7. Iä adde priivaatlávt lopádâsâid, maid Sämitigge ij pyevti laavâst miáruštállum pargoidis siste olášuttiđ.
8. Kunnijâtteh luáttámušlijid tiáduid, maid láá uázžum tiátusis Sämitige aášij kiedâvuššâm ohtávuodâst, já ete iä kuassin keevti luáttámušlijid tiáduid persovnlj hiádui juksâmân tâi iárásih vahâgitmân.
9. Visásmiteh, ete puoh tiáduh, moh lohtâseh Sämitige toimân láá olmâ já lyetittettee.
10. Čäittih huolâlâšvuodâ já kuáhtulâšvuodâ ekonomâlijn aášijn já Sämitige omáduv kuáttá.
11. Iä aasât Sämitige haldâttâhân vátámâšâid, moh iä kulluu sii pargoid já kenigâšvuodâid, čäittih áárvust anneem pargeid já sii áámmáttááidu kuáttá sehe kiedâvušeh máhđulii tutâmettumvuodâs njuolgist haldâttuvvâin.
12. Tiádušteh já vâldih huámmâšumân eres ovdâsteijei iáruid uáivilijn já hárjutteh konstruktiivlii kriitiik äášimiáldâsii kanavij peht ovdâsvástádâslávt.

Heivitemnáál asâttâsah já ravvuuh

Suomâ vuáđu-laavâst (731/1999) pahuduvvoo, ete juáhháást lii vuoigâdvuotâ ríjjâvuotân, kuoskâhánáávuotân já torvolâšvuotân. Sämitige já toimâorgaanij jesânij tooimâ kenigit já stivree meid laahâ já asâttâs Sämitiggeest já Sämitige pargo-oornig.

Oovtviárdâsâšvuotâ-laavâst (1325/2014) asâttuvvoo, ete kiámmân ij uážu olgoštiđ ave, algâvuáđu, aalmuglâšvuodâ, kielâ, oskolduv, vuáđu-uáinu, uáivil, poolitlii tooimâ, áámmâtservitooimâ, peerâkoskâvuodâi, tiervâšvuodâtile, vâdulâšvuodâ, seksuaallii sundešume tâi eres persovnân lohtâseijee suujâ vuáđu.

Nisonij já almai koskâsii täsiáárvust adelum laavâ (609/1986) mielđ njuolgâ já epinjuolgâ olgoštem suhâpele vuáđu lii kiieldum.

Pargotorvolâšvuotâ-laavâst (738/2002) lii kiieldum epiášálâš kohtâlem já hemâdem pargoost.

Epiášálii kohtâlmân lohtâseijee lahâasâtem lii rahtum pargo- já virgekoskâvuodâlij pargo uáinust. Laavâi prinsii pijd puáhtá kuittâg anneđ raavân meid toimâorgaanij jesânij tooimân.

Sämitiggeest nollátolerans

Sämitiggeest ij tuhhiittuu mongin tiläläšvuodâst já tiilijn hemâdem, epiášálii lattim tâi epiášálii sárnum. Sämitiggeest lii pargotorvoläšvuotâlaahân sehe oovtviärdäsäšvuotâlaahân já täsiärvulaahân vuáđuduvvee kenigäšvuotâ tarvaniđ epiášálii lattiimân já heemâdmân.

Epiášäläš kohtâlem já hemâdem lii ei:

- Almolii šiev täävi, pargokenigäšvuodâi tâi laavâ vuástäsäš lattim nube kuáttá pargoost.
- Systemaatläš já juátkojeijee, nube vuálanittee já luávkkájeijee toimâ, mii itá tahhoon tâi kuáridmin.
- Seksuaalläš tâi suhâpiälán vuáđuduvvee hemâdem.
- Ucášem, olgopiäläläžžân kyeddim, sierrim.
- Persovnláid jiešvuodâid, luándujiešvuodâid tâi priivaatelimân lohtäseijee aasij pelhittem tâi mielâtierväšvuodâ epidem.
- Puástutiäđui levättem, almoläš pelkkim.
- Huumor tyehin tábáhtuvvee ucášem tâi pelhittem.
- Epiášäläš väälđi kevttim tâi epiášäläš kohtâlem.
- Kivsedem, olgoštem, čuárvum tâi paldättem.
- Niävrutteijee já ucäseijee lattim.
- Uhkedeijee lattim já/tâi fyysisäš viehävälđi

Täggäär lattim puáhtá itteđ pargosajeest, čuákkimist, almos savästâlmist, loostâin tâi sosiaallii mediast.

Seksuaalläš hemâdem

Seksuaalläš hemâdem uáivild täsiärvulaavâ miäräšume mielđ sánálii, sänittees tâi fyysisii, luándus peeleeest seksuaallii ij-toivum lattim, mii luávkká ulmuu jieđálii tâi fyysisii kuoskâhánnáávuodâ já toovât uhkedeijee, vajemielâlii, hälbideijee, niävrutteijee tâi atäšteijee pirráduv.

Seksuaalläš hemâdem pyehtih leđe ei.:

- suhâpiälälávt puákkejeijee iäláttuvah tâi kejâstuvah,
- nyeskis saavah, kyevtmielâliih skalkkâsaavah sehe roopân, kárvudâtmân tâi priivaatelimân kyeskee huámášutmeh tâi koččâmušah,
- seksuaallávt ivnettem reeivah, šleđgâpoostah, tekstäsaavah tâi suáituh,
- ij-toivum kuoskâttállâm,
- suhâpiälálii ohtâvuotân kyeskee iävtuttâsah tâi vátámâšah.

Täsiärvulaahâ aasât Sämitiigán kenigäšvuodâ toimâđ meid muuneeld estee vuovvijn suhâpiälán vuáđuduvvee já seksuaallii hemâdem estimân.

Epiášálie lattiimist já heemâdmist almottem

Jis persovn ana, ete sun lii karttâm epiášálie kohtâlem tâi hemâdem čuosâttâhhân Sämigitgeest, te sun kolgâččij vâldid ääsi tállán oovdân ulmuin, kote lättee epiášálavt já pivdeđ suu joskâd hyenes lattim. Jis epiášálaš lattim juátkoo, te tast kalga almottiđ saavâjođetteijeid, haldâttâhhoovdân, eettisijđ ravvuid olášuttee toimâorgaanân já táárbu mielđ pargosuojâlemtoimâkode ovdâsteijeid.

Epiášálie lattiimân já heemâdmân tarvanem

Epiášálie kohtâlem tiilijđ tarvaneh njuolgist, jotelávt já pehtilávt. Ääsi selvâtem já kiedâvuššâm lii puohâi uásipeelij uásild iävtuttemeht luáttámušlâš. Ääsi selvâtem lii pargoadeleijeid ovdâsteijeid ovdâsvástádâssân. Sämigitgeest pargoadeleijee ovdâsteijeid láá almosčuákkim, stivrâ sehe toh eres ulmuuh já peleh, kiäh pargo-oornigist láá asâttum pargoadeleijee ovdâsteijee sajattâhân.

Sämitiigán vuáđuduvvoo sierâ toimâorgaan, mii stivree já kocá Sämigitge eettisijđ ravvui olášuttem. Toimâorgaan šadda Sämigitge čuákkim valjim ovdâsteijest, stivrâ ovdâsteijest, hoovdâi ovdâsteijest já pargosuojâlemtoimâkode ovdâsteijeid. Toimâorgaan meid seelvât, árvuštâl já čuávu epiášálie kohtâlmân lohtâseijee aasijđ talle, ko uásipeellin lii luáttámušolmooš. Toimâorgaan árvuštâl ääsi pelettemeht já tuođâlâšvuođaid vuáduumáin já kulá kuohtuid uásipeelijđ. Ko lii selvâttâm uásipeelij uáinuid, te toimâorgaan uárnee ohtsii kiedâvuššâm, mast suáppojeh tárbuliid konkreetliid tooimah tile pyreedmân. Siämmást suáppoo meid, ete maht tile čuávvo. Toimâorgaan tuálvu táárbu mielđ ääsi stivrâ já tige čuákkim kiedâvuššâmnaál. Toimâorgaan raportist toimâstis stivrân já Sämigitge čuákkimân.

Pargoadeleijee ovdâsteijeid já pargosuojâlemtoimâkodde kalga huolâttiđ tast, ete oovtâst soppum tooimah nuávdittuvvojeh ijge epiášálaš kohtâlem innig tiettuu.

Käldeeh:

Etihkalaš njuolggadusat Sámedikki politihkkáriidda. Sámedikkis mearriduvvon skábmamánu 27.b.2008. Sámediggi. Sametinget. Rievdadeamit dohkkehuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis 6.3.2019.

Raavâ epiášálie kohtâlem ja hemâdem estimân aalmugovdâsteijee pargoost. Ovdâskode kanslia Dnr 14/10/2018.

Suomâ vuáđulaahâ (11.6.1999/731), 7 §

Sämigitgelaahâ (17.7.1995/974) 42 b §

Täsiárvulaahâ (8.8.1986/609), 7 §, 8 d §

Pargotorvolâšvuotâlaahâ (23.8.2002/738), 28 §

Oovtviárdásâšvuotâlaahâ (1325/2014), 14.2 §